

УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ КОМАНДИ

© Лілія Пономаренко, 2000

Житомирський військовий інститут радіоелектроніки

Військова субмова, як і кожна мова спеціального призначення, має свої особливості. На рівні синтаксису слід відзначити велику питому вагу імперативів (військових команд). Останні одночасно виступають і як одиниці лексичного, фразеоматичного та фразеологічного рівнів.

Військові команди мають деякі спільні риси із спортивними командами (Див.: Пономаренко Л.А. Спортивные команды как коммуникативные единицы языка // Английский язык: Научно-методические материалы. — Житомир: ЖВУРЭ ПВО, 1985. — С. 10–13). Так, і ті, й інші являють собою мінімальні комунікативні одиниці мови, тобто речення, зокрема спонукальні речення.

Як і кожне спонукальне речення, вони так чи інакше співвіднесені з певною ситуацією і мають комунікативну настанову на спонуку до якоїсь дії. Комунікативність речення, яка розглядається у двох вказаних аспектах, конкретизується у граматичній категорії способу (наказового), інтонації тощо. Роль інтонації особливо зростає, якщо в команді відсутнє дієслово. Таким чином, можна говорити про наявність у військових командах категорій комунікативності й мадальності, що є обов'язковими для будь-якого речення. При цьому вони тісно переплетені.

Одиницям мови притаманна відтворюваність, тобто кожна із них може знов і знов застосовуватись все в нових і нових ситуаціях. Відтворюються у мовленні фонемі, морфемі, слова, синтаксичні моделі словосполучень і речень. Але якщо для речення взагалі характерне відтворення схеми конструкції із змінним лексичним наповненням, то для військових команд, як стійких термінологічних конструкцій, характерна єдність синтаксичної моделі та її начинки.

Військові команди, як правило, лаконічні. Вони рідко реалізуються за допомогою в якійсь мірі складного сполучення слів типу “Автомат на груди за розподілом: роби — РАЗ, роби — ДВА, роби — ТРИ” та часто — за допомогою двох і навіть одного слова (зрозуміло, у поєднанні з певною інтонацією): “Зброєю — ЧЕСТЬ”, “Скоротити крок”, “До но-ГИ”, “ЗАПРАВИТИСЯ”, “РІВНЯЙСЬ”.

Малокомпонентність команд (хоч це проявляється і в слабшій мірі порівняно із спортивними командами — там більше семантичне навантаження на ситуацію) вказує на тенденцію економії, обумовлену, з одного боку, необхідністю швидкого виконання акту комунікації і, з другого — обізнаністю сприймаючого інформацію з предметом.

Досить мале математичне сподівання кількості компонентів військових команд знаходить своє втілення у неповноті речень, у яких нерідко відсутні головні члени. Наприклад: “Зброю на ре-МІНЬ”, “Кру-ГОМ”, “На пле-ЧЕ”, “Право-РУЧ”. Неповні речення, природно, функціонують лише тому, що вони співвіднесені з повними.

Крім випадків вираження спонукування у звичайній формі (дієсловом у наказовому способі) типу “ЗАВОДЬ”, “ГЛУШИ ДВИГУН”, “Рота — СТІЙ”, “Стройовим кроком — РУШ”, “Відділення, за порядком — РОЗПОДІЛИСЬ”, “Відділення, в одну шеренгу — ШИКУЙСЬ”, часто спостерігається використання форм вираження спонукування, які не містять дієслова в імперативі. В ролі невластивих спонукальних можуть виступати:

а) номінативні речення, що називають потрібну дію, наприклад: “ДОВШИЙ КРОК”, “ЧАСТІШИЙ КРОК”, “РІДШИЙ КРОК”, “ПОВНИЙ КРОК”;

б) інфінітивні конструкції, наприклад: “Головні убора — СКИНУТИ”, “Поправити — зброю”, “Багнет — ВІДМКНУТИ”, “Відставити”, “ВЗЯТИ ВПРАВО”, “ЗМЕНШИТИ ДИСТАНЦІЇ”, “ЗБІЛЬШИТИ ДИСТАНЦІЇ”;

в) речення, які складаються із обставини місця, наприклад: “На пле-ЧЕ”, “ДО МАШИН”, “НА МІСЦЯ”;

г) речення, що містять лише обставину способу дії, наприклад; “СТРУНКО”, “ВІЛЬНО”.

З точки зору актуального (або комунікативного) членування речення серед військових команд велику питому вагу мають речення без “вихідної точки” (даного, теми), які обмежуються ядром (новим, ремою) висловлювання. Вихідна точка для військових команд у таких випадках витікає із попередніх команд (мовне вираження) або із ситуації, особливостей військової справи, відомих слухачу (екстралінгвальне вираження). Отже, мовне ядро може співвідноситись із немовною вихідною точкою, утворюючи актуальну інформацію.

На рівні фонетики невід’ємним елементом військових команд є гучна і чітка вимова (так званий “командний голос”).

Існують особливості в орфографії. Так, деякі елементи команд пишуться великими літерами (наприклад: “Кулемети на ре-МІНЬ”); дефіс фіксує паузи всередині ціліснооформлених слів (наприклад: “Пів-оберта праворуч”); ставиться тире між прийменником й іменником (наприклад: “Автомати на — ГРУДИ”), між додатком і присудком (наприклад: “Запобіжник — ПОСТАВ”).

Таким чином, військові команди володіють деяким набором специфічних характеристик, обумовлених як їх місцем серед інших одиниць мови, так і екстралінгвістичними факторами.

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

© Валерій Карачун, 2000

Інститут вищої освіти, Київ

Військова термінологія становить значну частину будь-якої національної мови. Перші українські військові терміни засвідчено вже у сиву давнину нашої історії — у перших українських літописах. Багато різних військових термінів за сотні років дійшло до нас і в церковній та світській літературі (в описах походів і боїв чи й мирного життя князівських дружин, козацьких військ та ін.).

Особливо великим потоком ринули військові терміни в українську художню літературу на історичну тематику в 19 столітті. Тоді ж військові терміни потрапляють уже і в підготовлені матеріали до перших словників української мови.

Природа військової термінології в різних мовах дуже неоднакова. У мовах державних, самостійних націй військові терміни великою мірою свої, оригінальні, а в мовах недержавних, підневільних націй такі терміни є здебільшого не своїми, а запозиченими з мови нації-поневоловача, або, прямише кажучи, нав’язаними насильно.

Увесь довгий шлях української військової термінології, на превеликий жаль, був дуже складний, нерівний і тяжкий, а сучасне її становище також якесь невизначене.

Процес українського військового термінотворення розгорнувся в кінці 19 століття, коли в Західній Україні почали створювати нелегальні військові гуртки (“Січ”, “Соколи” та ін.).

Особливо активно почалося творення військової терміносистеми, коли сформувався легіон УСС (Українських Січових Стрільців) під час Першої світової війни.